
УДК 371.14

КРАВЧЕНКО І.Ф., ЧАБАН Н.І.

м. Херсон, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ В ЮРИДИЧНОМУ ВУЗІ

Статтю присвячено обґрунтуванню соціальних, психологічних та педагогічних факторів адаптації курсантів першого курсу до навчання в юридичному вузі. Розкрито педагогічні засоби підвищення такої адаптації

Ключові слова: адаптація курсантів, соціальні, психологічні та педагогічні фактори адаптації, об'єктивні та суб'єктивні чинники адаптації педагогічні засоби адаптації.

Проблема адаптації до нових соціальних умов супроводжує людину все життя. Актуальність проблеми обумовлена реальним станом теорії та практики соціалізації у системі професійного навчання особливої категорії молоді – першокурсників вузів. Вивчення досвіду педагогічної допомоги в адаптації першокурсників до професійного навчання показало, що значні труднощі та негативні результати цього процесу пов'язані з наявністю соціальних, психологічних та педагогічних факторів, що обумовлюють індивідуальний рівень соціалізації юнаків та дівчат, які щойно вступили до вузу. У теорії та практиці вітчизняної професійної освіти молоді недостатньо уваги приділяється пропедевтичній підготовці молоді до навчання у вузі. Науково-методичного обґрунтування вимагають питання розробки педагогічних засобів, спрямованих на виявлення механізмів успішної адаптації першокурсників у початковий період отримання вищої професійної освіти.

Метою нашого дослідження є обґрунтування соціальних, психологічних та педагогічних факторів адаптації першокурсників до навчання в юридичному вузі.

У ході дослідження поставлено такі задачі:

- вивчити і проаналізувати об'єктивні та суб'єктивні чинники успішної адаптації молоді до професійного навчання в юридичному вузі;
- виявити психологічні та соціальні фактори, що впливають на індивідуальний рівень адаптації майбутніх правоохоронців у закла-

-
-
- ді юридичної освіти;
 - визначити педагогічні засоби підвищення ефективності адаптації курсантів до навчання у початковий період отримання професії правоохоронця.

Результати аналізу наукових досліджень з проблем адаптації особистості до нових життєвих умов дають підстави виокремити психологічні, соціальні та педагогічні аспекти даного процесу.

У психології під адаптацією розуміють динамічний процес, завдяки якому особистість, незважаючи на мінливість оточуючого середовища, підтримує психічну сталість, необхідну для власного існування та життєвого розвитку [3-4, 6]. Процес адаптації відбувається за тих умов, підкреслює Є. Клімов, коли в системі особистість – середовище виникають значні зміни, що забезпечують формування нових психічних станів та якостей з метою досягати максимальної ефективності психофізіологічних функцій і поведінкових реакцій. У процесі психічної адаптації особистість зважає на особливості середовища й активно впливає на нього, щоб забезпечити задоволення своїх потреб і реалізацію значущих цінностей. Процес взаємодії особистості та середовища полягає у пошуку й використанні адекватних засобів і способів задоволення основних потреб [4: 86-87].

Основу соціальної адаптації людини становить її здатність орієнтуватись на внутрішні установки, які виробляються індивідом у процесі засвоєння соціальних та культурних норм і правил поведінки в суспільстві [2, 5, 7]. Як пише М. Лукашевич, адаптація індивіда у конкретній соціальній групі залежить від об'єктивних та суб'єктивних чинників, а саме: складу групи, її спрямованості, часу перебування індивіда в ній, індивідуальних особливостей, об'єднаних у ній осіб [7: 10-14].

Проблеми соціальної адаптації студентської молоді значну увагу приділяли В. Вишневський, О. Іванова, В. Конопльов, Н. Ничкало, О. Пехота та інші дослідники. Вони зазначають, що така адаптація, відбуваючись на всіх рівнях соціального життя молоді, стає універсальним засобом подолання життєвих криз, забезпечує підготовку майбутнього фахівця до всього нового, що відбувається в професійному житті, сприяє гармонізації соціальних відносин у професійному навчанні.

Особливого значення соціальна і психологічна адаптація набуває для юнаків та дівчат, котрі вступили до юридичного закладу у статусі курсанта. Поєднуючи професійне навчання зі службовими обов'язками, курсанти змушені прискореними темпами вступати у самостійне доросле життя.

Сьогодні основна частина курсантів-першокурсників змушена розпочинати професійну навчальну та службову підготовку в старшому підлітковому або ранньому юнацькому віці. Психологи цей період називають критичним, переламним у дорослішанні юної особистості. На тлі складних процесів статевого дозрівання і соціального розвитку виникають глибокі психологічні проблеми: кризи самоідентифікації, самооцінювання, авторитетів тощо. У дослідженнях О. Іванової та В. Конопльова наголошується, що, досягнувши екстремального ступеня вираження, означені проблеми можуть призвести до серйозних відхилень у соціальних переконаннях, поведінці, спричинити суїцидальні спроби [3, 5].

Психологи виокремлюють чинники, які сприяють ускладненню проходження фази дорослішання у період професійного навчання. Це, насамперед, індивідуальна фізична ослабленість курсанта, риси емоційної незрілості, несприятливі стосунки у взводі, колі нових товаришів, адміністративного керівництва тощо. Як підкреслюють І. Єрмакова, Г. Несен та Л. Сохань, першокурсник, перебуваючи в конфліктному періоді, уже внутрішньо соціально дозрів для того, щоб долучитися до нових форм життя, а психологічні установки перешкоджають цьому, утримуючи юну особистість в системі звичних стереотипів [2: 183-189].

О. Пехота вказує на прагнення юнаків та дівчат до самостійності як необхідну передумову побудови нової системи стосунків у професійному закладі. У такій життєвій ситуації майбутній фахівець випробовує себе у нових формах поведінки, досліджуючи реакції оточуючих, межі допустимого у стосунках з ними, міру власних можливостей [9: 115-117].

Суттєвою перешкодою успішній адаптації до навчальних умов вузу може стати присутність соціального інфантилізму. Л. Коваль розглядає інфантилізм як стан, що характеризує перехід від незрілої до зрілої особистості, необхідну умову її неперервного соціального розвитку. Соціальні інфантили будучи нормально фізично і психічно розвиненими можуть ставити перед собою життєво значущу мету, вчасно і старанно досягати її загальносхвальними засобами, але виявляють відсутність здатності порівнювати, аналізувати вимоги, норми, правила, різні погляди, а також явища і події, що відбуваються в життєдіяльності. Це особи без власних принципів та цілеспрямованої життєвої позиції [6: 67-69].

Серед ознак соціальної незрілості особистості І. Єрмакова та Г. Несен виділяють:

- відсутність орієнтації на майбутню дорослість. Могутнім чинником саморозвитку в старшому підлітковому та ранньому юнацькому віці стає виникнення інтересу до професійного майбутнього.

На шляху до дорослості молода людина переоцінює окремі сторони своєї особистості, переглядає цінності, що були засвоєні попередньо, осмислює суперечності й перспективи власного розвитку у професійному навчанні. Порушення спадкоємності минулого, теперішнього і майбутнього «Я» викривляє уявлення про власні навчальні досягнення та перспективи;

- звертання до різноманітних механізмів психологічного захисту, що на певному етапі забезпечує юній особистості належний рівень самоузгодженості та внутрішньої безконфліктності у новій навчальній реальності. Гармонійна особистість використовує ті чи інші засоби психологічного захисту лише в екстремальних ситуаціях. Незріла особистість вдається до егоцентричних форм поведінки не тільки в екстремальних, але й у повсякденних ситуаціях професійного навчання.

На адаптацію першокурсників у вузі впливають педагогічні фактори, пов'язані з організаційними та методичними особливостями навчального процесу в системах вищої професійної та загальної освіти. Перебуваючи у школі, юнаки та дівчата зазнають гіперопіки з боку педагогів. По-перше, форми організації шкільного навчання передбачають поточний контроль знань та умінь на кожному уроці. У вузі окремі форми занять, наприклад, лекції не вимагають обов'язкового поточного контролю. Це спричиняє хибність уявлень першокурсників щодо обов'язкової навчальної підготовки до кожного заняття. По-друге, за змістом професійного навчання в умовах кредитно-модульної системи значний час відводиться на самопідготовку курсантів за програмним матеріалом. В школі обсяг самопідготовки учнів у домашніх умовах значно обмежений порівняно із вузом. По-третє, у школі окрім навчання багато уваги приділяється позаурочній фаховій та виховній роботі з учнями. У вузі ж студентам надається більше свободи у позанавчальний час. Такі розбіжності у шкільних та вузівських вимогах викликають у першокурсників оманливі почуття свободи та всюдозволеності, що знижує відповідальність у професійній самопідготовці та саморозвитку [1, 3, 6, 8-9].

Справжньою перешкодою для адаптації курсантів перших курсів у вузі є виконання службових обов'язків та побутових робіт в умовах повсякденної спільної життєдіяльності та «відірваності» від опіки і поради батьків. Дані соціологічних досліджень свідчать, що в сучасній українській сім'ї юнаки та дівчата отримують обмаль інформації та умінь з питань організації щоденного побуту (догляду за житлом, одягом, взуттям, побутовим приладдям тощо) [2, 7]

Відсутність власного досвіду з організації повсякденного побуту та нестача знань про численні «приземлені», побутові дрібниці заважає молодій людині продуктивно вирішувати власні проблеми, що виникають після початку самостійного курсантського життя. З метою уточнення кола цих проблем нами було проведено опитування курсантів першого курсу Херсонського юридичного інституту ХНУВС. Результати опитування показали, що близько 62% курсантів виховувались у сім'ях, де побутові проблеми вирішували батько чи матір. Більшість юнаків та дівчат (68%) у побуті обмежувались доглядом за собою та власними дрібними речами. В батьківських родинах курсантів харчуванням сім'ї, підтриманням чистоти і порядку в помешканнях опікувались здебільшого матері (77%), в господарстві ремонтними роботами та доглядом за побутовою або дрібною сільськогосподарською технікою займались частіше батьки (71%). Зазнали побутових труднощів у перші півроку перебування на казарменому становищі понад 69% курсантів, серед яких відсоток юнаків та дівчат суттєво не відрізнявся.

За результатами проведеного анкетування необхідно звернути увагу на той факт, що труднощі навчального характеру здебільшого стосувались самопідготовки курсантів до занять. На такі труднощі вказали 52% респондентів, цим першокурсникам після надмірної шкільної опіки важко було збагнути необхідність та важливість систематичної самостійної роботи у позанавчальний час. Відповіді стосовно комунікативної діяльності та соціальних контактів у взводі виявили позитивні тенденції: «проба себе» у таких комунікаціях пройшла успішно у 75% першокурсників, вони вказали на відсутність будь-яких суттєвих труднощів у взаєминах з ровесниками. Проте юнаки та дівчата зазнавали труднощів і незручностей у спілкуванні з педагогами та представниками вузівської адміністрації. Майже 68% курсантів такі труднощі пов'язали з відсутністю знань правил професійного та вузівського етикету, а також комунікативної культури у спілкуванні з ровесниками. Така неоднорідність соціального досвіду спричиняє, на нашу думку, різноманітні відхилення в індивідуальній адаптації першокурсників.

З метою допомоги у подоланні труднощів першого року перебування курсантів у юридичному вузі вважаємо доцільними такі педагогічні заходи:

- виділення у кураторській роботі цільових кураторських годин, присвячених особливостям вузівської підготовки за кредитно-модульною системою;
- врахування в індивідуальних планах саморозвитку першокурсни-

ків даних діагностики, яка проводиться у межах вивчення курсу психології;

- введення блоку професійного етикету до змісту таких соціально-гуманітарних дисциплін як «Культурологія», «Етика та естетика»;
- індивідуальні консультації з боку куратора та викладачів гуманітарних дисциплін з питань індивідуальних пізнавальних можливостей та особливостей курсантів.

На підставі проведеного дослідження особливостей адаптації першокурсників до навчання в юридичному вузі можна дійти таких висновків:

1. Спроможність особистості орієнтуватися на внутрішні установки у процесі засвоєння вузівських норм і правил поведінки становить основу успішної адаптації до навчання у закладі юридичної освіти. Успішність цього процесу залежить від таких об'єктивних та суб'єктивних чинників як соціальний склад взводу, де курсант проводить більшу частину часу у перший рік перебування на казарменому становищі, спрямованості соціальних норм та установок взводу та індивідуальних особливостей і життєвого досвіду об'єднаних у ньому першокурсників.

2. Курсант змушений розпочинати самостійне життя в старшому підлітковому або ранньому юнацькому віці на тлі складних процесів дозрівання і психічного розвитку. Ускладненому проходженню фази дорослішання сприяють фізична ослабленість, риси емоційної незрілості, несприятливі стосунки у взводі, колі товаришів тощо. Прагнення до самостійності спрямовує першокурсника на побудову нової системи соціальних стосунків у курсантському житті. На дорослішання курсантів-першокурсників значною мірою впливають стосунки, спосіб життя та побутовий уклад батьківської родини.

3. Однією з важливих умов поступальної адаптації першокурсників є здатність аналізувати й поєднувати наслідки шкільного минулого і вузівського теперішнього із професійним майбутнім. Гіперопіка з боку педагогів має розповсюдження в школі і сприяє розвитку несамостійності й відірваності від реалій вузівського навчання.

4. З метою допомоги курсантам в адаптації до вузівської системи юридичного навчання доцільними є педагогічні засоби, що практикуються як у кураторській роботі, так і в процесі вивчення гуманітарних дисциплін за навчальним планом професійної підготовки першокурсників.

Проведене наукове дослідження не висчерпує всіх аспектів порушеної проблеми підвищення ефективності адаптації першокурсників до навчання у вузі. Подальшого дослідження вимагають питання обгрун-

тування й розробки засобів соціально-психологічної та побутової підготовки юнаків та дівчат до перебування на казарменому становищі та виконання службових обов'язків.

Література:

1. Антипенко В.Н., Вишне夫斯基 В.П. Прогностическое моделирование системы педагогического руководства процессом подготовки учащейся молодежи к профессиональной адаптации в современных условиях // Молодёжь, труд, профессия: Материалы междунар. науч.-практ. конф. в г. Херсоне. В 2-х частях. Ч. I. – Херсон, 1993. – С. 20-25.
2. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен. – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
3. Иванова О.В. Соціально-психологічна адаптація курсантів у вищому навчальному закладі освіти МВС, як етап професійного становлення майбутніх співробітників пенітенціарної системи: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата психологічних наук (19.00.06) / НАВСУ МВС України. – К., 1999. – 17 с.
4. Климов Е.А. Психология профессионала: Избран. Психол. Труды / Академия пед. и соц. наук, Моск. психолого-соц. ин-т, 1996. — 400 с.
5. Коваль Л.Г., Зверєва І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка // Соціальна робота. – К., 1997. – С. 62-70.
6. Конопльов В.В. Психологічна адаптація курсантів ВНЗ МВС України до діяльності підрозділів кримінальної міліції: Автореферат дисертації на здобуття ступеню кандидата психологічних наук (19.00.06) / НАВСУ. – Київ, 1999. – 16 с.
7. Лукашевич М.П. Соціалізація: виховні механізми і технології. – К., 1998. – 96 с.
8. Николо Н.Г. Наукові шляхи з професійної педагогіки: європейський контекст // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми / Зб. наук. пр. – випуск 9 / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2006. – С. 14-21.
9. Пехота Е.Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя: Монография / Под общ. ред. И.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 281 с.

І.Ф. КРАВЧЕНКО, Н.І. ЧАБАН

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ АДАПТАЦИИ ПЕРВОКУРСНИКОВ К ОБУЧЕНИЮ В ЮРИДИЧЕСКОМ ВУЗЕ

Статья посвящена обоснованию социальных, психологических и педагогических факторов адаптации курсантов первого курса к обучению в юридическом вузе. Раскрыты педагогические средства повышения эффективности такой адаптации.

Ключевые слова: адаптация курсантов, социальные, психологические и педагогические факторы адаптации, объективные и субъективные факторы адаптации, педагогические средства адаптации.

I. PH. KRAVCHENKO N. I. SHABAN

SOCIAL AND PEDAGOGICAL PROBLEMS OF ADAPTATION OF CADETS OF THE FIRST RATE TO TRAINING IN LEGAL HIGH SCHOOL

Clause is devoted to a substantiation of social, psychological and pedagogical factors of adaptation of cadets of the first rate to training in legal high school. Pedagogical means of increase of efficiency of educational adaptation.

Key words: the adaptation of cadets, social, psychological and pedagogical factors of adaptation, objective and subjective factors of adaptation, pedagogical means of adaptation.